

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ «ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ»

ЧИСТЯКОВА А. В.

аспірант

Харків

В умовах економіки знань творчі здібності працівників, знання, інформація, новітні технології, інтелектуальна праця стають стратегічними факторами економічного розвитку національних економік. У зв'язку із цим, дослідження сутності категорії інтелектуальної власності як одного із головних пріоритетів соціально-економічних перетворень в умовах економіки знань привертає увагу багатьох дослідників та залишається актуальним.

Серед науковців, які розглядають теоретичні основи інтелектуальної власності, необхідно назвати праці таких учених як В. Д. Базидевич [1], А. О. Бояр [2], П. М. Цибульов [3], В. П. Чоботарьов [3], В. Г. Зінов [3], Ю. Суїні [3], І. В. Лазня [4], В. О. Рибалкін [4], О. О. Стрижак [5] та ін. Разом з тим аналіз опублікованих за даною тематикою робіт дозволив зробити висновок про те, що в науковій літературі категорія «інтелектуальна власність» досліджується в межах окремих аспектів її сутності. Зважаючи на те, що категорія «інтелектуальна власність» є складною та багатоаспектною, метою дослідження є аналіз та узагальнення існуючих підходів до визначення її сутності.

Для дослідження основних характеристик сутності інтелектуальної власності було використано морфологічний аналіз, сутність якого полягає в систематичному пошуку можливих варіантів вирішення поставленої проблеми або реалізації проблеми шляхом комбінування основних структурних елементів чи ознак. У табл. 1 наведено визначення сутності інтелектуальної власності за основними категоріями.

Отже, проведений аналіз сутності інтелектуальної власності дозволив виявити, що сучасні дослідники визначають категорію «інтелектуальної власності» як:

- ✦ власність на результати інтелектуальної діяльності, продукти розумової творчої праці, які відповідають вимогам чинного законодавства і мають правову охорону;

- ✦ систему відносин щодо привласнення ідеальних об'єктів, виражених в об'єктивованих інтелектуальних продуктах, втілених у науково-технічній та літературно-мистецькій творчості, що індивідуалізують їх суб'єктів;
- ✦ права на результати розумової діяльності людини у науковій, художній, виробничій та інших галузях, які є об'єктами цивільних правових відносин у частині права кожного громадянина володіти, користуватись і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної творчої діяльності;
- ✦ результат інтелектуальної творчої діяльності, втілений у певну об'єктивну форму та може бути відтворений, вільно розмножений і відчужений від творця;
- ✦ відносини належності, володіння, розпорядження та використання продуктів інтелектуальної діяльності;
- ✦ сукупність виключних прав стосовно нематеріальних об'єктів (продуктів інтелектуальної праці), які мають економічну цінність і здатність вільно відчужуватись із урахуванням обмежень, встановлених з метою захисту особистих прав творців відповідних об'єктів та суспільства в цілому.

Таким чином, дослідження сутнісних характеристик категорії «інтелектуальна власність» та аналіз наукової літератури дозволили виявити основні підходи до визначення її сутності. Перший підхід – *економіко-правовий* – визначає інтелектуальну власність як сукупність виключних прав на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації в галузі виробництва, науки, техніки, літератури, мистецтва, аудіовізуальної, виконавчої та інших видах діяльності. У межах другого підходу – *соціально-економічного* – інтелектуальна власність розглядається як сукупність суспільних відносин, які повинні забезпечити справедливую рівновагу між правами авторів і інтересами суспільства відносно доступу до результатів інтелектуальної діяльності та їх економічного використання. Третій підхід – *етико-економічний*, за яким інтелектуальна власність розглядається як ідеальне творіння, яке володіє новизною, може реалізувати комерційну вартість творчої ідеї та

Морфологічний аналіз визначення сутності інтелектуальної власності (ІВ)

Джерело	Основна категорія	Характеристика	Визначення поняття ІВ
О. О. Стрижак [5, с. 15]	Галузь права	Економіко-правовий підхід до тлумачення	Галузь права, що має справу з корисністю, застосовністю, придбанням, примушенням і запобіганням приватними юридичними правами в деяких формах інтелектуальних творів у промислових, наукових, літературних та артистичних сферах, а також в деяких формах ідентифікації підприємницької діяльності, з метою їх економічного використання в конкурентній підприємницькій діяльності у виробництві, комерції та торгівлі
А. А. Чухно [8, с. 316]	Особлива форма власності	Власність на результати інтелектуальної діяльності	ІВ є особливою формою власності, оскільки вона створюється творчою, інтелектуальною працею і є ідеальним творінням, що базується на матеріальних носіях
Н. Л. Гавкалова, Н. С. Маркова [6, с. 56]	Результат інтелектуальної творчої діяльності	Який може бути представлений у матеріальній формі	ІВ є категорією, що відображає відносини володіння, користування і розпорядження результатом інтелектуальної творчої діяльності
С. В. Мочерний [7, с. 286]	Об'єкти інтелектуальної діяльності, продукти інтелектуальної творчої праці	Система відносин щодо привласнення об'єктів інтелектуальної діяльності	ІВ представлена розмаїттям об'єктів інтелектуальної діяльності й продуктами інтелектуальної творчої праці, а також відносинами економічної власності між різними суб'єктами з приводу привласнення цих об'єктів у всіх сферах суспільного відтворення
І. В. Лазня, В. О. Рибалкін [5, с. 55]	Суспільні відносини	Відносини належності, володіння, розпорядження та використання об'єктів ІВ	Сукупність суспільних відносин, що опосередковують виробництво і подальший економічний рух об'єктів ІВ – їх належність, володіння, розпорядження і використання
П. М. Цибульов, В. П. Чоботарьов, В. Г. Зінов, Ю. Суїні [2]	Право на результат інтелектуальної діяльності	Сукупність майнових і немайнових прав стосовно результатів інтелектуальної діяльності	Під ІВ розуміють не результат інтелектуальної діяльності як такий, а право на нього [с. 12]. Якщо майнове (економічне право) можна передати іншій особі в користування, то моральне (немайнове) право автора невіддільне від творця [с. 14]

забезпечує задоволення як речових, так і духовних потреб без будь-яких побічних ефектів, шкідливих для людства.

На думку автора, використання одного із запропонованих підходів є досить вузьким з точки зору розкриття сутності цієї складної та багатоаспектної категорії, тому пропонується використовувати комплексний підхід, що поєднує в собі ознаки зазначених підходів та, на відміну від існуючих, полягає у розумінні інтелектуальної власності як ідеального творіння, що є результатом індивідуальної чи колективної інтелектуальної, творчої діяльності, може бути виражений у матеріальній формі, яка підлягає правовій охороні, та володіння, користування і розпорядження яким, без загрози для суспільства, може забезпечувати конкурентні переваги та додаткову вартість його суб'єкта.

Узагальнюючи різні точки зору науковців щодо визначення основних структурних елементів інтелектуальної власності, можна зробити висновок, що немає загальноприйнятої, остаточно закріпленої структури інтелектуальної власності, отже за аналізом сучасної літератури запропоновано структуру інтелектуальної власності як результату науково-технічної та літературно-художньої творчості. Результатом літературно-художньої творчості

є музичні твори, твори літератури і мистецтва, а в результаті науково-технічної творчості з'являються винаходи, технології, промислові зразки, нові сорти рослин і породи тварин (рис. 1). До першої групи відносяться об'єкти промислової власності. Вони мають таку назву тому, що застосовуються, головним чином, у промисловості. До другої групи відносяться штучно виділені, так звані нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності, що використовуються не тільки у промисловості. Третю групу складають об'єкти авторського права і суміжних прав. Ця група має значні відмінності від об'єктів промислової власності як у процесі набуття прав, так і за строком їхньої дії. На відміну від об'єктів авторського права, права виконавців творів, виробників фонограм і аудіограм, а також організацій мовлення – відносяться до суміжних прав, тобто прав, споріднених і пов'язаних з авторськими правами.

Аналіз наукової літератури дозволив уточнити класифікацію інтелектуальної власності, з метою надання більш повної характеристики її сутності. Узагальнену класифікацію інтелектуальної власності представлено на рис. 2, яку доповнено такими класифікаційними ознаками: за участю в діяльності суб'єктів господарювання, за участю у формуванні активів підприємства.

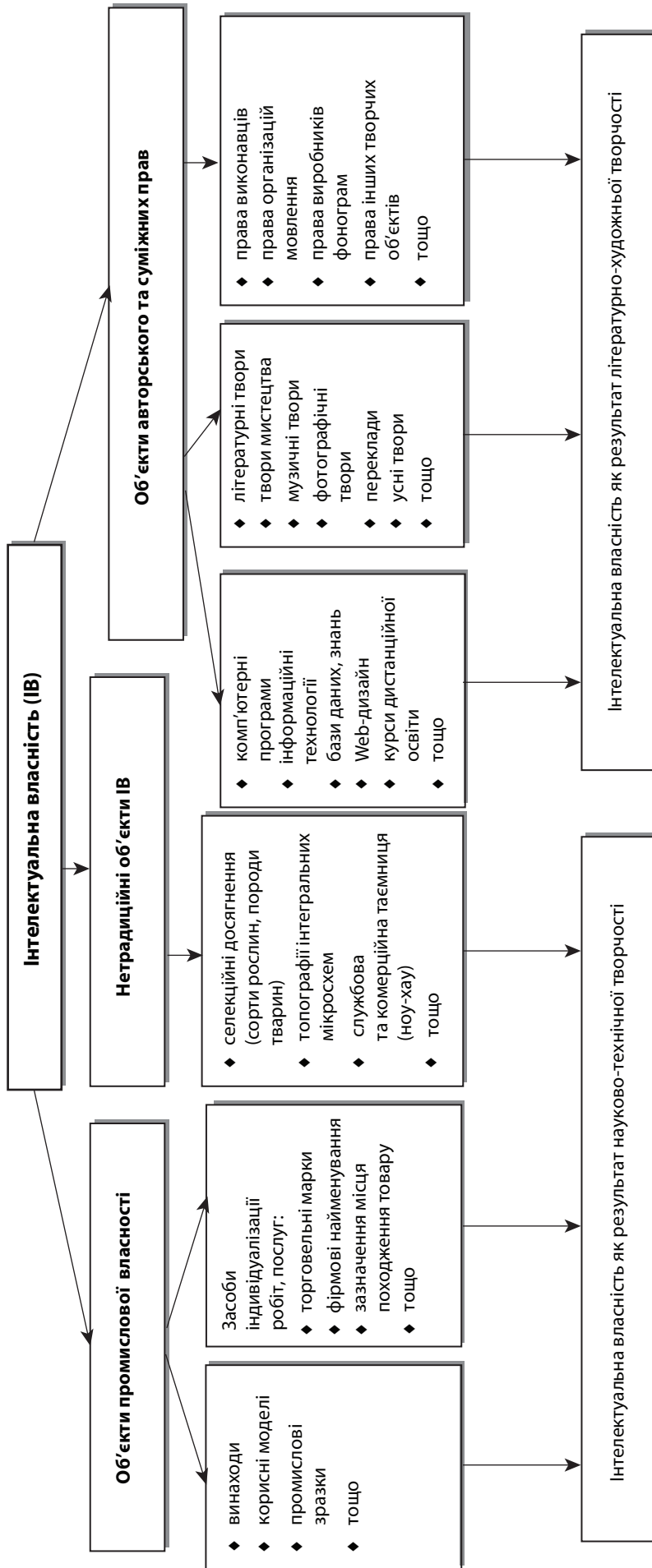

Рис. 1. Класифікація інтелектуальної власності (ІВ)

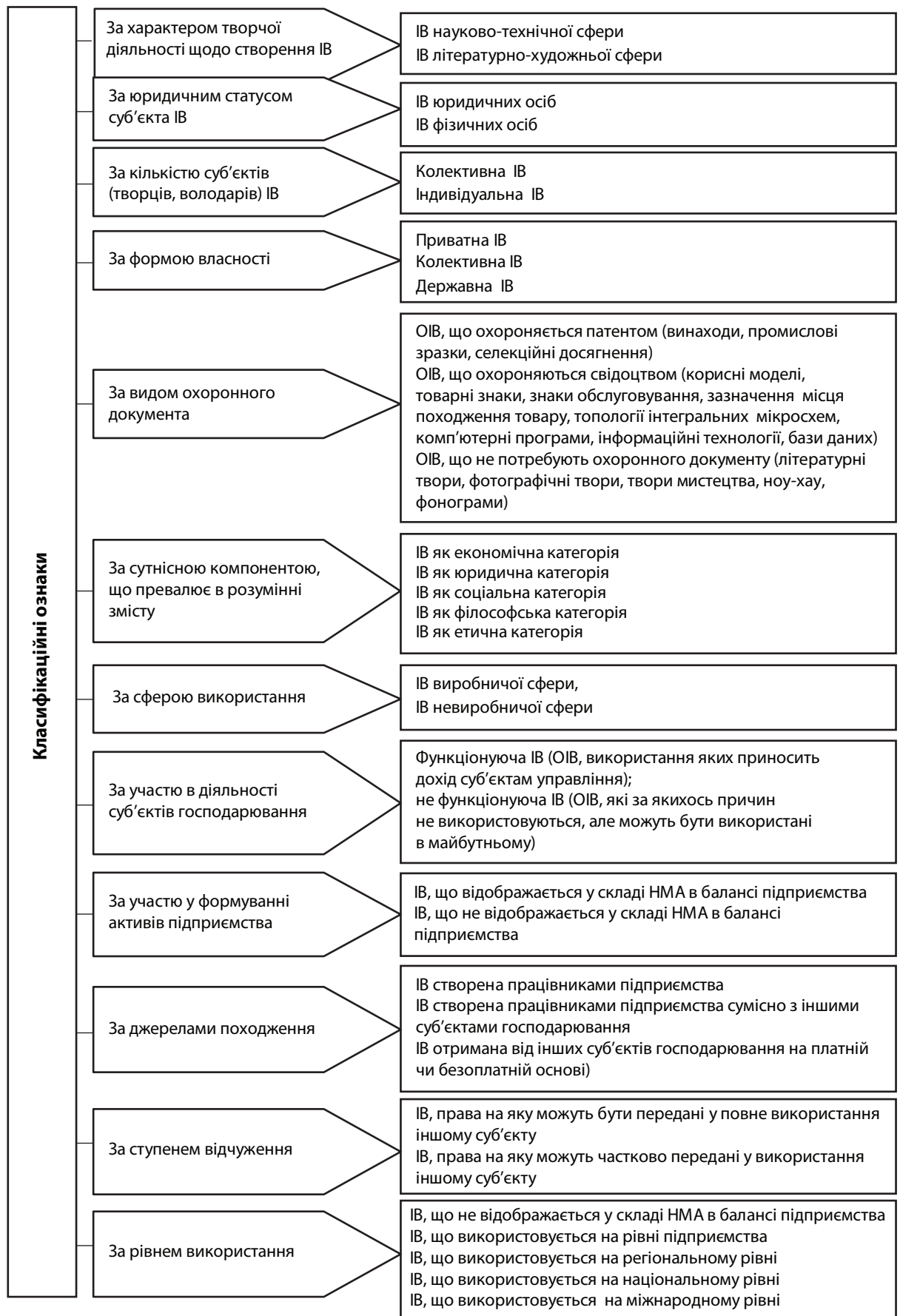

Рис. 2. Класифікація інтелектуальної власності (ІВ)

Таким чином, у роботі було проаналізовано сучасні підходи до визначення категорії «інтелектуальної власності», серед яких основними є економіко-правовий, соціально-економічний, етико-економічний підходи, визначено особливості кожного з них і запропоновано інтелектуальну власність визначати з позиції комплексного підходу, що дозволяє в сучасних умовах становлення та розвитку економіки знань найбільш повно відобразити основні сутнісні характеристики інтелектуальної власності. Також у роботі було надано структуру інтелектуальної власності та узагальнено її класифікацію, яку доповнено такими класифікаційними ознаками: за участю в діяльності суб'єктів господарювання, за участю у формуванні активів підприємства. Отже, інтелектуальна власність є стратегічним ресурсом сучасного підприємства, ефективне управління яким дозволить підприємству зайняти вигідну позицію на ринку, створюючи конкурентоспроможну продукцію та задовольняючи попит споживача і забезпечувати власнику високий дохід від її використання. ■

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Базилевич В. Д.** Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку : Підручник / В. Д. Базилевич, В. Ільїн.– К. : Знання, 2008.– 687 с.
- 2. Бояр А. О.** Інтелектуальна власність : Монографія / А. О. Бояр.– Луцьк : Вежа, 2007.– 164 с.
- 3. Цибульов П. М.** Управління інтелектуальною власністю / П. М. Цибульов, В. П. Чеботарьов, В. Г. Зінов, Ю. Суїні; за ред. П. М. Цибульова : Монографія.– К. : «КІС». 2005.– 448 с.
- 4. Лазня І. В.** Економічний зміст інтелектуальної власності / І. В. Лазня, В. О. Рибалкін.– [Електронний документ].– Режим доступу з: http://www.ief.org.ua/Arjiv_ET/laznya_rybalkin406.pdf
- 5. Стрижак О. О.** Інтелектуальна власність : Навч. посіб. / О. О. Стрижак.– Харків : Вид. ХНЕУ.2007.– 216 с.
- 6. Гавкалова Н. Л.** Формування та використання інтелектуального капіталу : Наук. видан. / Н. Л. Гавкалова, Н. С. Маркова.– Харків : Вид. ХНЕУ, 2006.– 252 с.
- 7. Мочерний С. В.** Економічний енциклопедичний словник / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устинко, С. І. Юрій. У 2-х т. Т.1. / за ред. С. В. Мочерного.– Львів: Світ, 2005.– 616 с.
- 8. Чухно А. А.** Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А. А. Чухно.– К.: ЛОГОС, 2003.– 617 с.